

JEDNO SVJEDOČENJE O KRUNI PRIJATELJU KAO MUZEJSKOM GALERISTI

Vlado Bužančić

UDK 73/76(497.13) "19" :929 Prijatelj, K.
Izvorni znanstveni rad
Vlado Bužančić
Zagreb, Hrgovići 61

Autor osvjetljava kronologiju prijateljskih i profesionalnih veza s akademikom Krunom Prijateljem za vrijeme njegova rada u Galeriji umjetnina u Splitu. U ta dva desetljeća priredene su brojne izložbe vrsnih hrvatskih i drugih suvremenih umjetnika. U tekstu autor iznosi popis izložaba, koje je Kruno Prijatelj otvorio ili popratio svojim govorom ili tekstom.

Povjesnika umjetnosti Krunu Prijatelja upoznao sam 1960. ili 1961. u predavaonici Seminara povijesti umjetnosti na zagrebačkom Gornjem gradu u Ćirilmetodskoj ulici br. 4. Do tada sam ga znao samo po čuvenju. Igor Zidić, s nemalom uvjerljivošću, diskretno mi je pohvalio izuzetnost ovog istraživača umjetnosti Dalmacije "... od rane renesanse do nedavna" i uspješno je izazvao moju implicitnu radoznalost za njegovim fakultativnim predavanjima. Održao je tada taj mladi privatni docent nekoliko za mene nezaboravnih predavanja o Jurju Ćulinoviću (Giorgio Schiavone) i šibenskom slikarstvu u doba Jurja Dalmatinca, o Nikoli Ivanovu Firentincu, o Andriji Alešiju, o trogirskoj katedrali, o Blažu Jurjevu Trogiriraninu, o Ivanu Duknoviću... Vrednovao ih je kroz stotine komparacija, povezujući ih s izvorima, sljedbenicima, nastavljačima, nalazeći njihove osobitosti i osobnosti, analogijama s istovremenom umjetnošću Venecije, Dubrovnika, Padove, Firence, Splita, Ancone, Kotora, Zadra... Bio je to zadivljujuće neumorni retorski i znanstvenički vatromet misli, determinanti i otkrivačkih činjenica.¹

Naše čvrsto i dugo prijateljstvo te bliska dinamična kolegijalna suradnja započinje prvih dana veljače 1969. godine. Neposredni razlog mog prvog, sasvim radno-studijskog

¹ Nimalo ne čudi da je takav - zanimljivo uvjerljiv i kompetencijom vrlo upečatljiv - izazvao ljubomoru i da je njezin posljedak ubrzo bio gašenje njegovih predavanja na katedri zagrebačke povijesti umjetnosti.

dolaska u Galeriju umjetnina u Splitu, u "izvanručnu" Lovretsku ulicu br. 11, bila su moja istraživanja "splitskih godina" (1930./33.-1941.) kipara Petra Smajića.²

U tih desetak dana, zahvaljujući Kruninim "smjericama", mnogo sam saznao o tom plodonom Smajićevom vremenu, i nalazeći se često s dr. Prijateljem (skoro svakodnevno u Galeriji, izmjenjujući, uz razbuđujuću kavu, s njim i kolegicom Marijom Tripković, svoje dojmove iz prethodnog dana) upoznao sam ljudsku i stručnjačku dragocjenost Krune Prijatelja. Kao suradnik ljubljanskog "Dela" obilazio sam "sve" što se događalo u kulturnom životu Splita i tu sam, naravno, sretao Krunu i njegovu gospođu, upoznao i njihov gostoljubivi dom, Kruninu impresivnu mamu, njegovu knjižnicu i kolekciju. Te lijepe splitske dane naprasno mi je prekinuo iznenadan, najhitniji, poziv da se odmah vratim u Zagreb kako bih "već danas" preuzeo dužnost organizaciono-stručnog tajnika 4. zagrebačkog salona.³ Na sreću uspio sam doći do poznanstva s bitnim "smajicologima", i sakupio sam mnoge adrese i relevantnu, šire nepoznatu građu o Smajiću. Tu posebnu zahvalnost dugujem i dr. Slavenu Vidoviću, kiparskom "ocu" Petra Smajića.

Buduće učestalo dopisivanje i sretanje s dr. Prijateljem, osobito u Zagrebu i Splitu, postalo je neizbježno iz najneposrednijih strukovnih razloga, ali i iz njegove vrhunske otvorenosti događanjima, kako onim u struci tako i onim mnogobrojnim u kulturi i životu. U mnoge od njih tada sam ja bio posredno i neposredno umiješan. Drugim riječima: svima koji su s njim surađivali i prijateljevali poznata je njegova neugasiva intelektualna radoznalost, potreba da spozna sve o čemu se javno ili ispod žita polemizira. On je izgradio osobnu metodologiju nepropuštanja ni jedne šanse u toj upućenoj intelektualističkoj i stručnjačkoj plovidbi svojim životom, njegovim mogućim sudbinskim prostorima, događajima, sudbinama, vremenima. Od tuda, uostalom, njegova već poslovična istraživačka i stvaralačka - dugotrajnost!

Gdje god smo surađivali, u svim susretima, dogovorima, bio je neumoran, bio je nezaustavljiv u našim zagrebačkim "ditama", po svim pažnje vrijednim ateljeima, izložbama, vrlo probranim, u pravilu uvijek burnim i smislenim ručkovima i večerama s obećavajućim ili afirmiranim ili već vrlo prominentnim umjetnicima i kolegama. Ne tako rijetko trebalo je imati nadprosječnu energiju i motiviranost da bi se sve to njegovo susretanje s ljudima, idejama, "pričama" i umjetninama - ravnopravno izdržalo. (Priznajem: u pravilu, iz raznih opravdavajućih (?) razloga nisam s njim išao na koncerte ili u kazališta. Za to su bili "zaduženi neki drugi", od kojih ćete, možda, neke prepoznati i u ovom Zborniku).

² Od listopada 1968. do sredine siječnja 1969. radio sam (uz ostalo!) total-autorsku koncepcijsku izložbu Crteži i skulpture Petra Smajića. Mentori su mi bili doktori Dimitrije Bašićević i Boris Kelemen. Ta moja druga autorska izložba realizirana je u Galeriji primitivne umjetnosti u Zagrebu; trajala je od 7. II. do 2. III. 1969. Obuhvatila je 47 crteža i skulptura nastalih od 1933. do 1968. godine. To je prva Smajićeva samostalna izložba crteža!

³ Tad, pa sve do 10. Zagrebačkog salona, Zagrebački je salon "gesamtkunstwerkovski"; sastavljen je od svih likovnih disciplina: "lijepih umjetnosti" - slikarstva, kiparstva grafike, crteža, objekata..., od arhitekture i urbanizma do primijenjene umjetnosti u svoj njezinoj širini.

Konkretnu poslovnu suradnju započeli smo sredinom travnja 1969. godine. Neposredan povod bio je sastav žirija za nagrade 4. Zagrebačkog salona. Kao organizaciono-stručni tajnik (urednik kataloga, postavljač izložbe u Zagrebu i Beogradu...), prisutan u svemu što se ticalo tog Salona, dogovarao sam s organizacijskim odborom (čiji je predsjednik bila Jagoda Buić) i sastav Žirija za nagrade. Iz svojih tvrdih hrvatsko integralističkih, kulturoloških (i političkih) uvjerenja i principa tražio sam da u sastavu žirija ne budu samo Zagrepčani već i prominentni stručnjaci iz drugih kulturnih centara Hrvatske. Organizacijski odbor⁴ jednoglasno je prihvatio tu hrvatsku intenciju. Oton Gliha predložio je dr. Vandu Ekl iz Rijeke, a ostalih pet "žiratora"⁵ bili su, vrlo uvjetno rečeno, Zagrepčani.

Zahvaljujući sudačkim argumentima dr. Prijatelja i Tonka Maroevića,⁶ od desetoro nagrađenih ravnopravnim nagradama 4. Zagrebačkog salona, petoro su Dalmatinci: Jakov Budeša, Jagoda Buić, Ljubo Ivančić, Nikola Koydl i Marino Tartaglia.

Tako nešto nikad se više neće ponoviti na Zagrebačkim salonima, iako od onda (1969.) do danas (1992.) - "bezbroynim".

Približno ovakva afirmacija likovnih umjetnika rodom ili životom iz Dalmacije dogodit će se još samo jedanput, i to sljedeće, 1970. godine, na 5. jubilarnom Zagrebačkom salonu (kojem sam, opet, ja tajnik i rukovodilac realizacije, a dr. Prijatelj te dr. Domljan, Zidić i Antoaneta Pasinović članovi žirija za nagrade).⁷ Žiriranje je trajalo beskrajno, barem 8, ako ne i 10 sati. vodila se bespoštedna bitka uvjerenja, simpatija i antipatija, obzira i bezobzira. Po službenoj dužnosti bio sam jedini ne-sudac, obvezno prisutan. Sati nezaboravnih saznanja i spoznanja. Često smo ih se sjećali Kruno i ja; prije neki dan opet smo ih "spominjali", jer nevjerojatno je koliko je u njima primarne biografije protagonista. Žiri 5. Zagrebačkog salona dodijelio je 14 nagrada; među njima petorica je Dalmatinaca: Lj. Ivančić, "repetetivno" Nenad Gattin, Ante Jakić-Sony, Ante Kuduz i Šime Perić.

Tijekom travnja 1970. u dogovorima sa slikarom M. Šutejem i dr. Prijateljem, kao pozivateljem, s rijetkim instinktom za trajnu vrijednost, kako onu unutar raznolike avangarde, tako i za onu u neiscrpnosti novuma stvaralačkog novotradicionalizma, spremljena je, u mom total-autorstvu, prva samostalna izložba Miroslava Šuteja u Splitu. Otvorili smo je 1. lipnja 1970. u Galeriji umjetnina u Splitu nadahnutim Prijateljevim proslavom. Ona je ujedno i dio jednog Šuteju i meni važnog suradničkog kuriozuma ili izvjesne podudarnosti našeg zajedničkog autorskog početka i našeg prvog profesionalnog nastupa u Splitu. Odnosno: kao što smo studenog 1962.⁸ Šutej i ja učinili njegovu prvu samostalnu izložbu,

⁴ Sačinjavali su ga: K. Angeli Radovani, B. Bemardi, S. Binički; J. Buić, O. Gliha, F. Kulmer, V. Maleković, J. Poljan, Vjenceslav Richter, E. Šmidhen i Marija Ujević.

⁵ Komisiju za dodjelu nagrada (žiri) sačinjavali su: D. Dragojević, dr. V. Ekl, D. Horvatić, dr. B. Kelemen, V. Maleković, T. Maroević i dr. K. Prijatelj. Predsjednik žirija bio je Vladimir Maleković. U radu žirija nisu sudjelovali: Dubravko Horvatić, Daniel Dragojević i dr. Boris Kelemen.

⁶ Dao je nekoliko presudnih obrazloženja u izboru nagrađenih (Tartaglia, na primjer).

⁷ Komisiju za dodjelu nagrada 5. Zagrebačkog salona sačinjavali su: Ž. Domljan, D. Dragojević, dr. B. Kelemen, V. Maleković, A. Pasinović, dr. Kruno Prijatelj i Igor Zidić. U radu žirija nije sudjelovao D. Dragojević.

⁸ Izložba je održana od 15. - 23. XI. 1962. u Komornoj pozornici Studentskog centra u Zagrebu. O

koja je, istovremeno, i moj prvi autorski izložbeni rad, tako je i ova izložba naš prvi, autorski pojedinačni, nastup u Splitu, opet uvjetovan našim zajedništvom. S njim je započela moja desetogodišnja autorska suradnja s Galerijom umjetnina, inkarnirana u dr. Kruni Prijatelju.

Iz predgovora kataloga te izložbe jasno se čita da smo u Galeriji umjetnina praižvedbeno predstavili konceptualnu izložbu multikolorne, objektne mobilne grafike čiji je temat izmjenjivost heraldičkog signalizma.⁹ Ta, ovdje izložena mobilna, varijabilna, heraldika,¹⁰ nastala 1967./70., ima svoje striktno izhodište u magiji hrvatske šahovnice. Posebnost te izložbe je u činjenici da je u njoj sadržan sav Šutejev svjetski raskošni entitet, onaj koji je od 1963., i osobito od 1968. pa nadalje, s velikim međunarodnim uspjehom, i visoko nagrađivan širom svijeta 1968.1971.: Tokyo, Acireale, Bratislava, Zagreb pet puta, Wien, Rijeka dva puta, Grenchen, New Delhi, Sao Paulo, Ljubljana tri puta i Banja Luka. To je potpuno istorodni stvaralački princip iz kojeg Šutej od 1990. do danas izvodi mnoge izvanredne prijedloge za rješenje suvremenog heraldičkog identiteta Republike Hrvatske.

Tih lipanjsko-srpanjskih dana 1970. kao art-direktor galerije Forum (GF) i studija galerije Forum (SGF) u Zagrebu prezaposlen sam bez predaha i u čestim sam kontaktima s dr. Prijateljem i Tošom Dapcem, te s Kržišnikom, Brlošićem, Ž. Grumom, Karamanom, Majom Vetrih... Radim na rasformiranju (ogromnog) 5. Zagrebačkog salona, autorski (i samofinanciranjem!) spreman za GF i SGF izložbu Suvremena turistička arhitektura u Hrvatskoj (gdje je, premijerno, i postavljena od 18. VII. do 20. VIII.). Dovršavam dogovore programa GF i SGF za ljeto 1970./ljeto 1971. Suradujem i radim na desetak izložbi, grupnih i individualnih, u zemlji i inozemstvu, članova GF u sezoni 1970./1971. U tome je i obostrana suradnja Zagreb-Split. Odnosno: već od 1969. u razgovorima s dr. Prijateljem "provlači" se ideja da se u Zagrebu sustavno izlažu najvredniji suvremeni likovni umjetnici Splita i da Split, odnosno Galerija umjetnina, prvenstveno uz organizacijsku pomoć samih

izložbi nije bilo napisala, ali ona je bila prvorazredni likovni događaj! Evo što o njoj, u prvim redovima monografije crteža Miroslava Šuteja, piše Zvonko Maković: "Kada se godine 1962. javio prvom samostalnom izložbom u zagrebačkoj Galeriji Studentskog centra... Šutej je pobrao nepodijeljena priznanja... Radovi kojima se predstavlja već govore o cjelovitoj i potpuno izgrađenoj umjetničkoj ličnosti. Tridesetak izloženih crteža naslovljeni su neobičnim naslovima, npr.: Bombardiranje očnog živca, Relativne količine, Talas vjerojatnosti, Talas materija, Gama struktura..."

⁹ Frano Baras, došavši među prvima na otvorenje ove izložbe, odigrao je pravu malu, uveseljavajuću, predstavu čujno pričajući dr. Prijatelju, Šuteju, meni i svim prisutnima "... kako se po Splitu, asti sto, priča da je kod Krune stigla ferata!". Nimalo nije bio u krivu: kod Krune je uistinu, prvi put od kad se priređuju izložbe u Lovretskoj, bilo sve puno "ferata-signala", sve mobilno, fluorescentno, izvan kadra... signalističko... znakovito... Prijatelj je u potpunosti bio zadovoljan ovom splitskom premijerom, njenom naravi, vrijednošću i slojevitom provokativnošću ovog likovno vrhunskog novuma.

¹⁰ U predgovoru, npr. piše: "... Šutej je u takozvanom internacionalnom jeziku op-arta transformirao nacionalni ornament, njegovu konstruktivističku tezu i njegovu psihološku značajku u novovremeni simbol. Potpomognut tradicijom i svjestan budućnosti, kritički zainteresiran zbivanjem, Miro Šutej je majstorstvu modernog ornamenta - u kojemu je možda više negoli ikad presudan zakon znaka - uz novu stvaralačku avanturu 1965. dodao čistu boju. Bio je to gest komunikativnosti, izraz radovanja, optimizam novih shvaćanja."

zagrebačkih umjetnika, izloži godišnje barem 3 do 5 zagrebačkih izložbi. Sto se mene tiče: moji autorski preferati u Splitu bili su Vasko Lipovac i Jakov Budeša. U dogovoru s Lipovcem, s punom stručnjačkom podrškom dr. Prijatelja i uz blagoslov Umjetničkog savjeta GF (koji su s punom autonomnošću radili umjetnici članovi GF), odlučeno je da se prihvati moj prijedlog i da Vasko Lipovac kao prvi Splitsanin izlaže u GF. Tu njegovu izložbu sam s velikim zadovoljstvom (kao svoju četvrtu autorsku izložbu u GF) koncipirao tijekom srpnja 1970. u Dubrovniku i sredinom rujna u Vaskovom ateljeu u Kopilici.¹¹ Nekoliko mjeseci prije realizacije Lipovčeve izložbe u GF dr. Prijatelj je pozvao¹² Vrličanina Antu Kuduza da "krajem" 1970. samostalno izlaže u Lovretskoj ulici. Tog "trena" Ante Kudz, inače član-osnivač GF (1969.), nesumnjivo je vrhunski hrvatski umjetnik, prvak hrvatske suvremene grafike, odličan dizajner, docent na zagrebačkoj akademiji likovnih umjetnosti, inventivni oblikovalac autorski autentičnih objekata (poznat od HIT-PARADE), nosilac desetak prestižnih domaćih i inozemnih nagrada - i bez samostalne izložbe u Splitu! Dr. Prijatelj opet, i "bez buke" - svjesno ispravlja još jedan (ne)shvatljiv propust.

Zaključimo: moja suradnja s direktorom Galerije umjetnina u Splitu, započeta u veljači 1969., rezultirala je do kraja 1970. sljedećim provedbama: uključenjem dr. Prijatelja u žirije za nagrade 4. i 5. Zagrebačkog salona, s reafirmacijom dalmatinskih umjetnika i u zagrebačkim, unutar sebe vrlo antagonističkim konstelacijama, punim totalnih isključivosti (!), te s tri značajne izložbe (Šutejevom i Kuduzovom u Galeriji umjetnina i Lipovčevom u GF). Uz to smo tijekom 1970. izradili naš detaljni plan za 1971. godinu s kojim smo obvezujuće determinirali našu povjesničarsko-umjetničku, galerističku, promicateljsku suradnju. Da, rezultati te naše strukturirane suradnje (druženja, djelatnog razumijevanja, istomišljeništva, kako estetskog tako i sociološko-političkog) bujno će se oživotvoriti već tijekom 1971. i 1972. godine, usprkos svim materijalnim problemima koji su "nesalomljivo" čitavo vrijeme pratili tu suradnju.

U te dvije, za nas zlatne godine (od koje je 1972. proistekla iz nezaustavljivosti akceleracije 1971. godine), Galerija umjetnina postavila je deset pravovrsnih izložaba Forumaša ili njima bliskih umjetnika (Marija Braut i Jagoda Buić).

GF tih godina nije uspio organizirati izložbu Jakova Budeše, ali je sustavno radio na svchrvatskom afirmiranju onih likovnih opusa i ideja u koje je vjerovao. Tako je svijetu slikarstva otkrio Ivu Šebalja (1970.), optimalno je afirmirao Antu Kuduza (1970.), Šimu Perića, Belizara Bahorića, istakao u prvi plan Frana Šimunovića i Kseniju Kantoci (1971.), a SGF otkrivački potvrđuje i promovira Dragu Ivaniševića, Mladena Macolića, Lukšu Peku i Josipa Diminića, sve u 1972. godini! Moderna galerija, koja je, prirodno, vezana za umjetnike GF kao i oni za nju, vrši svoj dio posla, priređujući vrhunske monografske izložbe dvojice Dalmatinaca - 1971. Ive Dulčića i 1972. Ante Kaštelančića.¹³

¹¹ Postavljena je, s velikim uspjehom, u Galeriji Forum, Zagreb, od 26. X. do 14. XI. 1970.

¹² Dr. Prijatelj vidio je u Zagrebu, u danima žiriranja nagrada 5. Zagrebačkog salona, Kuduzove izložbe na Salonu ali i radove koje je pripremao za izložbu u Galeriji Forum ujesen 1970. "U hodu" otkrio je i usvojio originalnost i izuzetnost tog Antinog opusa, i ponudio mu je izložbu u Splitu, prepustivši sve ostale detalje brizi Ante, Foruma i mene.

¹³ Većina Dalmatinaca iz vrha aktualne hrvatske likovne umjetnosti šestog, sedmog i osmog

Godinu 1971. u Galeriji umjetnina otvara 10. II. izložba slika forumaša Ferdinanda Kulmera, potomka hrvatske aristokracije, profesora na ALU u Zagrebu, jednog od četrnaest utemeljitelja GF, nosioca Nagrade grada Zagreba za slikarstvo za 1970. godinu dobijenu za samostalnu izložbu slika održanu od 15. X. do 1. XI. 1969. u GF.¹⁴ Kulmer je, usred rasplamsanog hrvatskog proljeća (1966.1972.), suvereni prvak južnoslavenske znakovne, novoenformelističke “trag slike”.¹⁵ Tako je, zahvaljujući Prijateljevoj upućenosti i osjetljivosti (i) za neefemerne izuzetnosti unutar (svakojake) avangarde (ili “stvaralačkog” manira, “stila” - profesionalnog avangardizma), u Split stigao i Kulmerov *Espaces Abstrais* i *Espaces Autres*. U njima je sadržano Kulmerovo slikarstvo strukturalne apstrakcije njegova intimnog vremeplova, njegova “crnog i bijelog” časoslova nastalog od 1964./67. do sredine 1970. godine.

Treba ustvrditi - radi objašnjenja desetogodišnje suradničke povezanosti Krune Prijatelja, u “funkciji” muzejskog galeriste, s GF (naravno, uz ostale relacije s institucijama i umjetničkim subjektima!) - da je on, blizak estetskim programima umjetnika GF - od početka djelovanja GF u stručnjačkim kontaktima s Forumom i njegovim članovima. Kad mu je god prilika posjećuje izložbe u GF. Od travnja/svibnja 1970., i nadalje¹⁶ redovito, “obvezno” navraća u Teslinu ul. 16. Tu, polako ali temeljito, uspostavlja neku vrstu “svog teritorija”, i vrlo je rado viđen, svima dobrodošao! Tu se sastaje s Forumašima (Pricom, Murtićem, Angeli Radovanijem, Postružnikom, Kuduzom, Kulmerom... 1970., a poslije, 1971. i nadalje, koliko me sjećanje upućuje, i sa svim ostalima). Tu se nalazi s Tošom Dapcom, Nenadom Gattinom, Marijom Braut i samnom. Tu ostavlja i prima poruke, obavlja (dio) telefonskih razgovora, dogovora viđenja, pije kavu..., stručno razgovara s Mladenkom Šolman, voditeljicom GF (do lipnja 1970.). Tu se spontano susreće i s drugim umjetnicima (likovnim, kazališnim...), političarima, intelektualcima - starovima hrvatskog proljeća; svi oni poslom su, tih “euforičnih” dana, često navraćali u Centar za kulturu i

desetljeća (1955.-1975.) izlagat će samostalno i u Galeriji umjetnina u Splitu između 1959. i 1980. F. Šimunović 1960. i 1966.; Lj. Ivančić 1959. i 1980.; M. Tartaglia, retrospektiva, XII. 1964./1965.; V. Lipovac 1965. i 1980.; P. Smajić i E. Buktenica 1966.; Š. Vulas 1968.; J. Dobrović, 1972.; A. Kaštelančić 1973.; Ivo Gattin 1978. i drugi. Nalazim potrebnim napomenuti da trojica među najboljima i najsposobnijim: Nenad Gattin, Raoul Goldoni i Valerije Michieli nisu (iz najrazličitijih razloga) izlagali u Galeriji umjetnina, Split.

¹⁴ To je ujedno i prva samostalna izložba održana u Galeriji Forum, svečano otvorenoj tri mjeseca prije - 14. VII. 1969. - promotivnom izložbenom 14 umjetnika Galerije Forum.

¹⁵ Dok su u Kulmerovom stvaralaštvu od 1966. do lipnja/srpnja 1970. dominantne teme Susreti i mjeseci kalendara (Siječanj, Veljača...) od rujna 1970., stvara ciklus (uglavnom polikromnih) Kaligrafija i Kompozicija, koje neće biti izložene u Galeriji umjetnina u Splitu, veljače 1971.

¹⁶ Ne znam kako je s tom učestalom komunikacijom dr. Prijatelj - GF poslije 1979. godine, kad dr. Prijatelj prestaje biti “galerist”, kad, vjerojatno, napušta mjesto redovitog honorarnog profesora na zagrebačkoj povijesti umjetnosti jer postaje redoviti sveučilišni profesor u Splitu s predavanjima na nekoliko lokaliteta Dalmacije, i s mnogim, odavno fundiranim znanstveničkim obvezama, iako mu raznolike izložbe suvremene umjetnosti i nadalje bivaju vrlo dragi “hobi”. Iz mog iskustva gotovo eskluzivno autorski sudjeluje u suvremenim likovnim zbivanjima u Splitu, Braču, Šibeniku i drugim jadranskim sredinama.

informacije grada Zagreba i u njegovu Galeriju Forum, ali i u njezin studio.¹⁷ Prisutan "mnogočemu", kako tih dana 1970. tako i tijekom nekoliko idućih godina (točnije do ožujka 1975.) stalno sam primjećivao veliki kripto-dar dr. Prijatelja. Riječ je o njegovoj vrlo moćnoj komunikativnosti! Odnosno: on je i s poznatim mu ljudima, kao i s osobama bio interaktivno vrlo funkcionalan i dojmljiv. Često razložno, neočekivano "prepoznavali bi se" Kruninim "žongliranjem" sa sveznačecim podacima, i nijansama, koje su dokazivale da on poznaje njihovo djelo ili djelovanje! To sam posebno cijenio, tim više jer je - kad su bili s njim razgovori "o drugima" - sve bilo brzo, jednostavno, jasno i precizno determinirano, dogovoreno. Vjerojatno je dio efikasnosti i kvalitete naše suradnje proizašao iz usklađenosti naših pogleda na ljude i djela, čije nam je vrednosno zajedništvo uvijek bilo primarno u našim suradničkim izbornim kriterijima.

Osmog svibnja 1971. Kruno otvara u svojoj muzejskoj galeriji četvrtu samostalnu izložbu Šime Perića.¹⁸ Premijerno je postavljena od 18. I. do 8. II. 1981. u GF. Još jedna je potvrda Krunine osjetljivosti za važnost pravovremenog prihvaćanja i izlaganja vrijednih novuma; Šime Perić dobit će za tu izložbu 8. svibnja 1972. Nagradu grada Zagreba.

Odmah po završetku Perićeve izložbe (treće u forumaškom nizu: Kuduz, Kulmer, Perić, i četvrte u mom, započetom Šutejem - prije svih!) otvara se 14. VI. 1971. prva samostalna izložba¹⁹ Goranke Vrus-Murtić. Tu dobru izložbu pamtim i po hvalevrijednoj

¹⁷ Te ličnosti imale su, sasvim očekivano, značajan udio u radu tog Centra kulture i njegovih tribina, u koje na svoj način spadaju u GF i SGF, koji su uz svu svoju autonomnost znali čuti prijedloge, savjete, molbe kompetentnih učenjaka, privrednika, političara, stvaralaca. Ta vrsta otvorenosti (u kojoj se je odlično osjećao i dr. Prijatelj!) dobrim je dijelom i stvorila velike godine GF (1969.-1977./80.). U mojoj osobnoj, uredničkoj (art-direktorskoj), praksi, između ostalih slučajeva primanja "savjeta sa strane" (!), najilustrativniji je slučaj izložba Dejana Jokanovića u SGF (od 26. V. do 8. VI. 1971.). Taj mladi slikar svojom morfološkim naravi prvenstveno je spadao u neke druge, radikalistički-modernističke zagrebačke izložbene prostore, a ne u novotradicionalistički, artefaktni duh, koncept, uvjerenje Galerije Forum. Želeći da za razliku od GF studio galerije Forum bude znatno "eksperimentalniji", znatno mladi po izlagačima, poslušao sam savjet prof. dr. Nerkeza Smajlagića i svoj program SGF otvorio sam s radikalnim konstruktivističkim minimalizmom ili izričitim hermetizmom Dejana Jokanovića. (Danas, nažalost, pokojni prof. dr. N. Smajlagić, tada profesor na FPN u Zagrebu i jedan od čelnih kreativaca hrvatskog proljeća). Također znam da Mile Skračić zasigurno ne bi imao već ožujka/travnja 1975. samostalku u GF da me u njezinu potrebitost nije uvjerio dr. Prijatelj, i da naš zajednički prijedlog nisu podržala dva, inače šutljiva člana GF. Prevagu u ovom "da" ipak je odigrao Krunin renome, ili poštovanje koje su umjetnici Foruma gajili prema njemu.

¹⁸ Tih dana Šime Perić (rođen 10. III. 1920.) ima 41. godinu života i oko 23 godine slikarskog staža. Splitu je slabo poznat. Do izložbe u GF (18. I. - 8. II. 1971.) imao je, u te 23 slikarske godine, samo dvije samostalne izložbe; obje u Zagrebu u Salonu ULUH-a, Praška ul. 4. Drugu i treću njegovu izložbu dijeli 11 godina šutnje, a treću i ovu četvrtu ni četiri mjeseca.

¹⁹ Ovo je uistinu prva, doslovno samostalna izložba tada tridesetverogodišnje Goranke Vrus-Murtić. Relativno, tj. samo napola samostalno, izlagala je pet godina poslije diplome - 1965. u Likovnoj galeriji Kulturnog centra u Beogradu s flamboajantnim Edom Murtićem. U Hrvatskoj (pa i u Jugoslaviji) od 1971. do 1984. nema samostalnu izložbu. Šutnju prekida nakon 13 godina 1984. samostalnom u GF čiji je član od 1971. U Splitu, koliko znam, više nikad nije izlagala, a

odluci autorice da sve što se na izložbi proda bude, totalno, poklonjeno fondu za izgradnju hrvatskog autoputa snova²⁰ Zagreb - Split.²¹

Pet iz forumaškog niza bila je samostalna izložba Zlatka Price, svečano otvorena 8. listopada 1971. Ona se dogodila poslije njegove briljantne monografske izložbe (fenomenalno postavljene²² od Darka Schneidera) u Modernoj galeriji u Zagrebu od 16. X. do 6. XI. 1970. Za taj konzistentan kritički izbor slika i crteža nastalih od 1953. do 1970. godine taj vrhunski afirmirani umjetnik, prvak svoje generacije, dobio je tri mjeseca prije splitske izložbe (19. lipnja 1971.) godišnju nagradu "Vladimir Nazor" za najbolju izložbu od lipnja 1970. do lipnja 1971. Dr. Prijatelj pozvao je Pricu da izlaže u Galeriji umjetnina još za trajanja monografske izložbe, potpuno impresioniran njezinom vrijednošću.

Te godine, odmah poslije Kulmera, a prije Š. Perića, u Galeriji umjetnina ima, od 15. III. 1971., samostalnu izložbu prvovrsnih crno-bijelih i sepijastih fotografija Marija Braut, meni jedan od najdražih zagrebačkih fotografa "tih dana". Njezinu vrijednost dr. Prijatelj uočio je na 4. Zagrebačkom salonu.²³ Nimalo se nije prevario. Marija je svojom izložbom u Galeriji Kreditne banke u Paromlinskoj ulici u Zagrebu, svibnja 1971., za koju je 1972. godine dobila Nagradu grada Zagreba, iscrpno dokazala da je najveće hrvatsko fotografsko

ni u Zagrebu poslije 1984.; opet šutnja od 8 godina!? (Godine 1987. izlagala je u Velikoj Gorici). I kolektivno je, sudeći prema katalogu tri autora (Pauletto - Selem - Maleković), malo izlagala, naročito izvan izložbi u GF i tapiserističkih izložbi. ali, čini se, da 1987. u tom porde-nonskom katalogu, u stavku Mostre collettive/Collective exhibitions, mnogočega nema, pa ni izložbe izdavača kataloga (Centro Iniziative Culturali Pordenone), izložbe Arte Croata koju smo koncipirali, opisali, postavili u tom Centru, Kruno Prijatelj i ja, svibnja/lipnja 1972. godine i gdje je Goranka prvi put izlagala u sastavu Galerije Forum! Tek - obiter dicta!

²⁰ Ništa manje negoli ustaškog autoputa, po diktatorskoj "procjeni" Josipa Broza Tita. I kninskih velikosrba, četnika-hrvatoždera, također.

²¹ Koliko se sjećam, nije se, nažalost, ništa prodalo.

²² Ime i prezime autora i tvorca koncepcije monografskog prikaza, urednika monografskog kataloga, pisca studije-teze - predgovora katalogu, sastavljača iscrpne dokumentacije - najboljeg temelja svim kasnijim - vjerovali - ili ne nije navedeno u bibliografiji luksuzno-reprezentativnog kataloga izložbe Zlatko Prica - 50 godina slikarstva - održane u MGC-Gradec, Katarinin trg br. 5, Zagreb, listopada/studenog 1989. godine. Kao da nitko od izdavača do urednika, od izlagača do autora izložbe nije nikad u rukama imao Schneiderov katalog, kao da se iz njega nije prepisivalo. Preostaje mi da se "čudim" kako je inače vrlo pedantnom, i na ovakve nekorektnosti vrlo osjetljivom Z. Prici, takvo nešto - promaklo!? Svima koji poznamo stvarnu slikarsku biografiju Z. Price nezamislivo je u njoj ne spomenuti i to obvezno - polufetom (!), gospodina Darka Schneidera. Iako je autor izložbe Ive Šimat Banov, a tajnik izložbe, urednik kataloga i sastavljač kataloških jedinica (spada li u taj posao i sastavljanje bibliografije?! Irena Kraševac - prvi tekst ("naravno", poslije Uvoda Ante Sorića, direktora MGC-a) je tekst Krune Prijatelja: Za Zlatka Pricu u povodu izložbe u Pečuhu (str. 7-10). Kruno spominje (na str. 10) izložbu "... s jednostavnim naslovom slike i crteži Zlatka Price 1981.-1987.", ali ni on ne spominje autora te izložbe, a nema ga, opet, ni u bibliografiji. Pa čemu uopće ovakva bibliografija? Da nema zabune: i ta navedena izložba održana je u Modernoj galeriji u Zagrebu.

²³ Svi iz žirija za nagrade 4. Zagrebačkog salona dugo su pamtili da je Mariji Braut nagrada Salona izmakla uistinu "za centimetar"!

otkriće vremenskog segmenta 1967.-1972. godina, i, vremenom do danas (1992.) - da je fotografska autorska ličnost par excellence. Možda nikad do tada, pa vjerojatno ni do kraja Kruninog "galerističkog" vijeka, nijedna njegova izložba nije dobila tako negativnu kritiku (u Slobodnoj Dalmaciji) kao ova. Zašto se kritičar ne bi smio prevariti, sasvim pogriješiti, tješio sam Krunu, koji nije pokazao nimalo smisla za moj iskreni relativizam.

Podsjetio sam Krunu, nekoliko puta "kroz nekoliko godina", u sličnim slučajevima da sam imao pravo, jer sve afirmacije koje je Marija Braut doživjela od tog "negatorskog" trenutka do Nagrade grada Zagreba, i tako redom gusto do danas - najbolji su sudac sviju nas.

Moja osma autorska izložba u Galeriji umjetnina u Splitu, izložba skulptura, crteža i grafika Belizara Bahorića, otvorena je 15. II. 1972. Postavili smo je u teško-depresivnoj atmosferi u koju je bačen sav patriotski hrvatski puk Titovim državnim udarom 1. XII. 1971. u Karađordevu. Bio je to neostaljinistički, doktrinarni, tvrdo i totalno antihrvatski i antiliberalistički, partijsko-vojnopolicijski udar brežnjevске prakse i teorije (vrlo ograničenog suvereniteta). Tu izložbu dogovorili smo tijekom svibnja 1971. prilikom Kruninog razgledavanja Bahorićeve izložbe u GF (23. IV. - 10. V. 1971.). I njemu, kao i ostaloj dvadesetpetorici izlagača u mojoj autorskoj režiji: M. Šutej, A. Kuduz, F. Kulmer, Š. Perić, G. Vrus-Murtić, Z. Prica, M. Braut, B. Bahorić, V. Nevjestić, O. Postružnik, N. Kavurić-Kurtović, D. Ivanišević, J. Diminić, I. Friščić, I. Kuduz, D. Parać, N. Koydl, R. Sablić, N. Uglješić, J. Tućan, R. Kotnik, M. Šutej (drugi put), D. Perković-Planinić i J. Eterović, J. Buić²⁴ - bilo je to (izuzev J. Buić 1972., A. K. Kuduza 1974., kad izlaže s bratom Ivanom Kuduzom i M. Šuteja 1979.) prvo samostalno izlaganje u Splitu. Sve te izložbe otvorio je svojim angažiranim i znalačkim proslovima dr. Kruno Prijatelj, a za većinu je napisao (veliku) najavu, temeljito (novinsko) predstavljanje u Slobodnoj Dalmaciji.

Tih dana Kruno i ja počinjemo rad na izložbi Arte Croata - Galerija Forum Zagreb za Galleria d'arte Sagittaria, Centro iniziative culturali Pordenone. Zadaci su jasno podijeljeni. Kruno piše studiju o 17 umjetnika GF, od kojih će izlagati njih "samo" trinaest: K. Angeli Radovani, B. Bahorić, R. Goldoni, N. Kavurić-Kurtović, A. Kuduz, F. Kulmer, I. Lovrenčić, E. Murtić, V. Nevjestić, Š. Perić, Z. Prica, N. Reiser i G. Vrus-Murtić.²⁵ Osim

²⁴ Neka mi bude oprošteno ako sam uz sav ("rudarski") trud nekog od "mojih" izlagača iz zaboravnosti nespomenuo.

²⁵ U "posljednji trenutak" odustala su četvorica vrhunskih umjetnika, Frano Šimunović i Ksenija Kantoci, iz političkog protesta. Bili su duboko šokirani i ogorčeni beskrupuloznom Titovom diktaturom, njezinom brutalnošću s kojom se sprovodi. Svaku mjeru prešla su hapšenja; 11. siječnja 1972. Uhapšen je, s deset drugih hrvatskih prvaka, i njihov veliki prijatelj Vlado Gotovac. Da ih utješim rekao sam im da se hapse mnogi o kojima novine ni da pisnu; to ih je užasnulo. "Potpuno Vas razumijem - čekam kad će doći po mene". "Mi više, Vlado, ne izlažemo". I nisu, dugo. Samostalno apstiniraju 5 godina, do izložbe u GF travnja/svibnja 1976. Kolektivno ne izlažu do iznimke učinjene za proganjanog Zidića, do 1973. kad izlažu na tri teme, izložbi Malekovića, Zidića i mene (Dubrovnik, Cetinja, Zagreb) i do moje izložbe Kretanja, također u Dubrovniku, ljeta 1974. Da jedna, iznimna izložba na godinu (1975. moja izložba Novosti). Šebalj obolijeva i odustaje. Postružnik odustaje radi samostalne izložbe u Splitu kod Krune; nema dosta radova. Boji se da bi mu nedostajala ova četiri koja ja tražim za Pordenone. Desetak djela s izložbe u GF

Raoula Goldonija, svi su oni u vremenu od 1962. (Reiser) pa do kraja 1972. (N. Kavurić-Kurtović) samostalno izlagali u splitskoj Galeriji umjetnina.²⁶

Za taj reprezentativni katalog napisao sam iscrpne *Schede a cura* trinaestorice izlagača i obavio totalnu organizaciju izložbe. Kruno je, dakako, na vrijeme poslao svoj (nemali) tekst, i katalog je bio gotov već krajem travnja, otisnut u Stampa Doretti, Udine. Sasvim nehotice u toj nam se godini, samih opasnosti i nametnutih kriminalnih kolektivnih - separatističkih, antirevolucionarnih i šovinističkih krivnji, događaju (uz svakodnevna šikaniranja "pravovjernih") ujedno i "složene" i opasne i smiješne "stvari". Između ostalog: na zloglasni Dan NDH-a - 10. IV. 1972. - Kruno je učinio nešto opće poznato najstrože zabranjeno - u Galeriji umjetnina otvorio je samostalnu izložbu hrvatskog intelektualca, emigranta (nastanjenog u Parizu od 1967.) Virgilija Nevjestića (rođenog u apriori sumnjivom, "ustaškom" Kolu kod Tomislavgrada). Ta deveta izložba u našem nizu mogla je lako biti i posljednja. Priče su se čule do Zagreba; ali nekim čudom, nikom ništa. Egzekutori se još nisu u svemu snalazili, i imali su premnogo (važnijeg) posla, ali su zapisano pamtili i "vraćali". Mjesec dana kasnije ja sam, ne vodeći brigu o jugoslavenskim državotvornim veleblagdanima, pristao, na prijedlog dr. Luciana Padovesea, da se izložba Arte Croata otvori 13. svibnja, na Dan "svevideće" UDBE, i to bez konzultiranja ikoga "od odgovornih", ni u Zagrebu ni u Italiji. Nisam ih čak ni pozvao na otvorenje, ali oni su sami dolepršali.²⁷ Lako ih se prepoznavalo, iako je na otvorenju bilo krcato, "čitav" Pordenone i prijatelji iz Udina. Izložbu su, govoreći talijanski, otvorili Vera Sarić,²⁸ direktor Centra za kulturu i informacije grada Zagreba, akademik Kruno Prijatelj i dr. Luciano Padovese, alfa i omega pordenonske kulturne inicijative, mudar svećenik i krasan čovjek, intelektualac, s mnogo nedvojbene simpatije za Hrvate i Hrvatsku "čistih računa"! On nam je, uz pomoć svojih suradnika, grupe entuzijasta, mnoge boravke u Pordenonu učinio sretnim, zanimljivim i dobrodošlim.

je ili prodao ili darovao (meni, D. Schneideru, Šimi Vulasu, Danku Postružniku, Viktoru Goričaru...) i naravno da je morao raditi racionalnu selekciju poziva na izložbe. Jedan njegov Znak iz 1971. ostao je poslije splitske izložbe u fondusu Galerije umjetnina u Splitu.

²⁶ Kosta Angeli Radovani 1969.; B. Bahorić 1972.; N. Kavurić-Kurtović 1972.; A. Kuduz 1970. i 1974.; F. Kulmer 1971.; I. Lovrenčić 1967.; E. Murtić 1966.; Nevjestić 1972.; Š. Perić 1971.; Z. Prica 1971.; N. Reiser 1962.; G. Vrus-Murtić 1971.; O. Postružnik 1963. i 1972.; F. Šimunović 1960. i 1966.; i K. Kantoci 1966.

²⁷ Taj, radi svoje točnosti provokativan, razlikovno lapidaran, naslov, ali i njegov sadržaj, to na cmom crveno napisano Arte Croata, doveo je čak tri jugoslovenska konzula (da namjerno napisano jugoslovenska, iako je jedan od njih bio s Krka, i taj je vjerojatno bio, kao "expert", glavni) u ovaj lijepi i gostoljubivi, nekonzulami, friulanski grad.

²⁸ Na odvratni, primjerno staljinistički način prisiljena je da odmah po povratku iz Pordenona, znači krajem svibnja 1972., napusti Centar koji je sama stvarala i stvorila. Vera Sarić nosila je dva križa (kako je lijepo stilizirao u maksimu prof. dr. Ivo Frangeš 13. XII. 1971. u Milanu, za dana Tjedna hrvatske kulture). Jedan je bio njezino antidogmatsko mišljenje i njezino liberalno hrvatofilstvo, sve proizašlo iz njezina bogata životnog iskustva u koji su "spadali" brojni najvideniji ljudi iz kulture suvremene Hrvatske, ali i bitni spiritus agensi hrvatskog proljeća. Drugi njezin križ bio je njezin muž, sjajni Jure Sarić vrhunski djelatnik hrvatskog proljeća.

Radi “sprovediteljskih” dužnosti izložbe Arte Croata nisam, na moju veliku žalost, mogao prisustvovati 9. V. 1972. otvorenju samostalne izložbe mog velikog i vrlo dragog prijatelja, jedinstvenog Otona Postružnika.²⁹ Radove smo, uz nezaboravne razgovore, s velikom pažnjom, zajedno izabirali, i izabrali; Otonu je bilo silno stalo da to bude “maksimalna” prezentacija. Po izabranim djelima ona je to i bila. Za razliku od prve njegove samostalne izložbe u Splitu, održane također u Galeriji umjetnina (od 15. do 30. travnja 1963.), kad iznenađuje naše slikarstvo svojim antologijskim, prepoznatljivim, figurativnim slikama (započetim Ludom sa Šipana, slikama: Plesačica, 1957., koja je u vlasništvu Galerije umjetnina, kao i List IV, iz 1961.; Žena u ljubičastom, 1958.; Diplomata, 1958.; Djevojka s ogrlicom, 1958.; Jesen, 1958.; Žena, 1958.; Lubanje, 1958.; Lubanje 1959.; Jesen 1959.; Listovi VI. od I. do V., nastali svi 1961.; Stara maslina, 1959.; Stablo, 1960.; set Kompozicija iz 1961...). Ta izložba iz svibnja 1972. prva je i posljednja izložba Postružnikovih asocijativno-apstraktnih, znakovnih slika u Splitu. One su, inicijalno, nastale iz Listova, Stabala, Preobražaja materije, Oborenog stabla... naslikanih od 1959. do 1965., razvijajući se 1966. preko Oblika u prostoru i Figure s cvijećem u slike magične apstrakcije. Nju radikalno sprovodi sve do smrti: umro je u Zagrebu 21. I. 1978. U Splitu 1972. izlaže djela nastala između 1969. i 1972. To je sjajan kolorizam, jedinstven u našem slikarstvu. To su njegovi Oblici, Znakovi, Skupine, Plodovi, vrhunski uljeni pasteli izloženi u GF, svečano otvoreni na njegov 71. rođendan 26. III. 1971. Nikad nisam vidio takav veliki buket prekrasnih, metarskih, bordo ruža; bilo ih je točno koliko i godina. Jedva se vidio slavjenik iza ogromne vaze-grma. S te dvije izložbe u Splitu sagradio je most između dvije presudne točke svoje slikarske zrelosti duge 25 godina, najčitkije pretpostavljene na njegovoj retrospektivi (1923.-1976.) u Modernoj galeriji u Zagrebu (od 20. IV. do 23. V. 1976.).

Kako je dr. Prijatelj 1972. imenovan redovitim, honorarnim profesorom povijesti

²⁹ Oton Postružnik akademik je JAZU-a od 1965., kao i K. Prijatelj od 1968. Akademici su i dio izlagača u Galeriji umjetnina u Splitu članova Galerije Forum: Frano Šimunović, Reiser, Z. Prica, Kulmer, i neformalno, ali s njima u dobru: Vulas i dr. Ima mnogo estetsko-sociološkog i generacijskog rezona u Kruninoj, pa i mojoj, svojevremenoj, uskoradnoj, morfološki-senzibilističkoj i prijateljskoj povezanosti s umjetnicima GF. Vrijeme mijenja ljude i odnose; tako se događalo i u GF, tako se događalo i oko nje, bilo višom, tzv. objektivnom intencijom bilo subjektivnim razlozima, veoma odlučujućim u životu umjetnika. Na primjer: u hodu vremena GF napustila su četiri člana-osnivača: Stevo Luketić, F. Šimunović, K. Kantoci i Z. Prica, a jedan osnivač (V. Nevjestić) je isključen. Budući da su umrla dva osnivača: O. Postružnik (1978.) i R. Goldoni (1983.) godine 1991. od 14 osnivača “u igri” je samo polovina. GF napustio je i Ivan Šebalj, član GF od 1971. do 1978.; jedini slavni forumaš koji nije imao izložbu u Galeriji umjetnina u Splitu! Jedinstvena po svojoj pojavnosti unutar cjelokupne hrvatske likovne umjetnosti od 1969. do 1991., Galerija Forum oformljena je od “tvrdih, okorjelih”, profesionalnih i vrhunskih umjetnika i sveučilišnih profesora, i to u idealnom odnosu 7 naprama 7! Godine 1973. taj se odnos mijenja u korist profesora, od 17 članova profesionalnih umjetnika je 7, a profesora je 10; od toga, iz obje grupacije barem 4 umirovljenika. Danas od, opet, 17 članova, samo su 3 profesionalna umjetnika (od toga dvojica s mirovinama), a 13 su profesori ALU-a i ŠPU-a. Od ove četmaestorice, sedam su umirovljenici. Naravno za ovakve bogomdane umjetnike nema mirovine; većina njih je u punoj stvaralačkoj formi. Uostalom kao i akademik dr. Kruno Prijatelj (rođen 1. VII. 1922.) koji je odnedavno u zasluženoj mirovini, ali s mnogim radnim planovima.

umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, i kako ima obveze u JAZU, često je u Zagrebu, neumoran. Izvan službenih obveza posjećuje atelijere, pregledava gotovo sve forumaške i druge izložbe iole pažnje vrijedne! Često se družimo, satima razgovaramo, jedno u četiri oka, “drugo” u poslovnim kontaktima, jer tako nalažu okolnosti uljudenosti.

Jedan od rezultata tog “istraživačkog” aktiviteta je, između ostalog (“na pola dovršenog”), i Krunin poziv Nives Kavurić-Kurtović, travnja/svibnja 1972., poslije razgledanja njezine samostalne izložbe u GF,³⁰ da ujesen te godine prenese tu izložbu u Galeriju umjetnina u Split. Nives je srdačno prihvatila poziv. Kao konceptor i autor zagrebačke izložbe predložio sam praiizvedbenu, sasvim ekskluzivnu izložbu crteža.

Bila je jednoglasno prihvaćena (kako se tada običavalo govoriti) i od autorice i od pozivatelja.

U ljeto 1972. bio sam dio Dubrovačkih ljetnih igara za koje sam radio dvije (od tri) velike izložbe, obje u Umjetničkoj galeriji u Dubrovniku: Jagoda Buić, na dan otvorenja Dubrovačkih ljetnih igara 10. VII. pa do 31. VII. 1972., i Edo Murtić, od 2. do 31. VIII. 1972. Zanimljivo je, i svakog spomena vrijedno, da sam obje radio u najužoj suradnji s autorima, organizatorom Antunom Karamanom i Krunom Prijateljem!

Kruno je napisao predgovor kataloga Murtićeve izložbe, i “sažetak” dubrovačke izložbe Jagode Buić koje je prenio u Split.³¹ Otvorena je (kao jedanaesta izložba moga niza!) 17. VIII. 1972. i bila je s oduševljenjem primljena. Kruno je u Slobodnoj Dalmaciji objavio, 27. VIII., svoje viđenje te svjetski vrijedne izložbe pod naslovom Poezija dalmatinskog tla. Ni likovni kritik istog dnevnika Andro Filipić nije štedio zaslužene komplimente u kritici Veliki likovni trenutak objavljenoj 5. IX. 1972. Ta izložba je i dugi izložbeni Jagodin rastanak od Splita; s njom završava njezina zagrebačka životna faza: ujesen 1972. preseljava u svoj pariški atelje u Cité Internationale des Arts, zapravo u 18, rue Hôtel de Ville, gdje započinje, punim intenzitetom (tako snažan malo sam kada vidio!) svoju parišku životnu fazu najuže vezanu za nikad prekinutu dubrovačku.

Tuće izložbi naše suradnje (devet Forumaša, M. Šutej i dvije neovisne, umjetnički visoko vrijedne dame: M. Braut i J. Buić) puni (još jedna!) vrhunska umjetnica suvremene umjetnosti - Nives Kavurić-Kurtović svojom prvom, isključivo crtačkom samostalnom izložbom otvorenom 20. XI. 1972. Prisjetimo se da crtež tada još nije bio ni blizu onom poštovanju koje će zadobiti s vremenom s razvojem niza bijenalnih i trijenalnih međunarodnih izložbi širom svijet. Sjetimo se da je umjetnička grafika (nekad nazivana reproduktivna grafika) imala svoj biennale davno prije. Na primjer: Međunarodna grafična razstava u Ljubljani osnovana je 1955., a Zagrebačka izložba jugoslavenske grafike 1960., za razliku od Trijenala jugoslavenskog crteža u Somboru, prvog takve vrste u nas, osnovanog tek 1963., ili Zagrebačke izložbe jugoslavenskog crteža osnovane tek 1968., tj. otvorena je ožujka 1968. stotinjak dana prije Prve međunarodne izložbe originalnog crteža u Modernoj galeriji u Rijeci.

³⁰ Za tu izložbu Nives Kavurić Kurtović dobila je 7. II. 1973. Vjesnikovu nagradu “Josip Račić”.

³¹ Bila je to druga samostalna izložba Jagode Buić u Splitu. Prva, koja je ujedno i uopće njezina prva samostalna izložba, otvorena je 18. XI. 1964. u istoj Galeriji. Krunin briljantan tekst - Uz tapiserije Jagode Buić - riječ virtuoznog proslova otvorenja njezine prve izložbe, otisnut je 1988. kao treći tekst (str. 28-30) velike monografije “Jagoda Buić”; izdanje Globusa, Zagreb.

Budući da je N. Kavurić-Kurtović, počev još od 1964., dobivala najviše nagrade, kako za slikarstvo tako i za grafiku i crtež (u Somboru 1966.; u Rijeci 1968.; u Zagrebu, u Kabinetu grafike, prvu nagradu 1. zagrebačke izložbe jugoslavenskog crteža; opet u Somboru 1969...), 1972. godine sazrelo je da je se, napokon, iscrpnije prikaže kao vrhunskog crtača, i to smo učinili prvi put u njezinoj karijeri u splitskoj Galeriji umjetnina. Drugu čistu izložbu crteža učinio sam u GF listopada 1974. Bila je to izložba svjetskog crtačkog velemajstora (i zato ne čudi da je dobar dio te izložbe i drugih njezinih crteža otkupio jedan torinski galerist-kolekcionar), sastavljena od 60 eksponata nastalih od 1969. do 1974. godine. Godine 1977. objelodanjena je u Zagrebu knjiga crteža Nives Kavurić-Kurtović, čiji je autor i izdavač Božo Biškupić. U njoj je reproducirano preko 110 crteža nastalih od 1961. do 1977. godine.

Time smo završili pregnantan program 1972. godine sadržan u 5 izložbi, kolegijalnoj suradnji "po mnogim pitanjima" i u nizu akcija (npr. izložba u Pordenonu, suradnja na ljetnim dubrovačkim izložbama) i dogovor za dvije izložbe - Drage Ivaniševića i Josipa Diminića u Galeriji umjetnina u Splitu.

Ne sjećam se točno (tj. ne vidim nas zajedno na razgledanju!) je li Kruno svibnja mjeseca 1972. vidio u SGF samostalnu izložbu Drage Ivaniševića, ali znam da je u nju bio u potankosti upućen, i da smo o njoj više razgovarali negoli se meni činilo potrebnim. (Drago je bio nezadovoljan izložbom u Galeriji Matice hrvatske 1970. u Splitu, i valjda je zato sada, vodenjački intenzivno, inzistirao na svakoj sitnici da mu se "...opet ne dogode neke gluposti". Pokušavao je i kod mene ali se ja, kratkim postupkom, nisam dao smetati. Bitno je da je izložba bila dobra, osebudna, izložba vremenika, s mnogo smisla, dara i poetskog značenja. Nije se Dragi Ivaniševiću moglo reći NE ili nešto slično, ukoliko je netko držao do sebe kroz svoje zvanje-poslanstvo. Uostalom: Zlamalik, Tonko Maroević, ja... kupili smo mu, kao članovi "velebrojne" Republičke komisije za otkup umjetničkih djela s izložbi, skoro pola, ili nešto više od pola,³² njegove prve samostalne izložbe u Kaptolskoj Kuli (Inexova Galerija Kula u Zagrebu), ostvarene ponajviše intervencijom slikara Borisa Dogana. Da je tako i "uopće" dokaz su tekstovi Cvite Fiskovića (Poziv na izložbu Drage Ivaniševića,³³ Mogućnosti br. 5, Split 1970.), Krune Prijatelja (Uz izložbu slika Drage Ivaniševića,³⁴ (Republika br.6, Zagreb 1970.), Vande Ekl (Likovni prilozi

³² Pribroji li se k našem i ono što mu je otkupila, u "blagom" dogovoru s nama, istovjetna Komisija grada Zagreba.

³³ Evo što, između ostalog, ustvrđuje akademik C. Fisković: "Likovna umjetnost mu se javljala kao trogirski Kairos, trčeci uzan, naga i mlada i nestalna i on nije mogao da je ne dohvati. Imao joj je mnogo toga povjeriti što nije rekao Poeziji... Idimo na malu, nenametljivu izložbu koja ne sjaji blještavilom već ima moć žižka...".

³⁴ Evo i nekoliko karakterističnih detalja iz tog teksta: "Draga Ivaniševića upoznao sam davno... početkom 1945. u Splitu... Susret s njim ostavio je na mene dubok dojam. Govorio je tom prilikom o svojim umjetničkim susretima u Parizu, o svojim likovnim simpatijama i otkrio mi se ne samo kao čovjek profinjena ukusa već i kao duboki poznavalac likovnih umjetnosti... Jedna mi je pjesma dala skoro naslutiti njegove slikarske preokupacije. Bila je to Panika u paysageu posvećena Ignjatu Jobu... U ožujku ove godine u Zagrebu sam vidio izložbu slikarskih radova Drage Ivaniševića... koji predstavljaju značajan dokumnet hrvatskog slikarskog nadrealizma...

Drage Ivaniševića, Dometi br. 11, Rijeka 1970.) vezani za njegovu prvu izložbu postavljenu u tri najveća hrvatska grada (u Osijeku, očito, nije imao dosta plauzibilno poznanstvo). Post festum te izložbene, trkačke, turneje Dragi je bilo jasno da je to sve odrčano bez nužne pripreme, s previše nada u improvizaciju, s premalo tehnološke izložbene sustavnosti, znači - s premalo poštovanja prema izlošcima i samom sebi. Tako nekako, u raznim kontekstima i prilikama, pričao mi je, opsesioniran tom 1970., godine 1972., za vrijeme priprema njegove druge samostalne izložbe u Zagrebu, u "mojem" SGF-u (16.-24. V. 1972.). Te 1972. počinje, mirno bi se moglo reći, Dragino najafirmativnije, autorsko, pjesničko-slikarsko-kiparsko vrijeme³⁵ koje će trajati sve do njegove iznenadne smrti 1. lipnja 1981. Drugu splitsku izložbu otvara 27. IV. 1973. dr. Kruno Prijatelj (kao trinaestu u našem nizu!), s napisanim tekstom vrijednim pamćenja, i sastavljenim od pamćenja i konstatacija izmjena u odnosu na onu povijesno detektivnu iz 1970. Pažnje vrijedan je tekst Vladimira Rismonda "Slikarstvo Drage Ivaniševića"³⁶ kojem je povod izložba u Galeriji umjetnina, i koji je objavljen u splitskim mogućnostima br. 9, 1973. godine. Druga, i posljednja suradnička izložba Forum-Galerija umjetnina 1973. godine³⁷ bila je samostalna

Slika San je iz 1936... Godinu dana nakon toga slika kompozicije u čast Bretonu i Eluaru... u kojima se osjeća odjek pikturnih rješenja Braquea i Picassa kroz individualnu i osobnom notom prožetu interpretaciju..."

³⁵ Ono ima svoj uvod od prije, još od 1960./1967., preko mjeseci teške krize, do početka majstorova poleta 1969./1971. Kroz to vrijeme izlazi mu nekoliko zbirki pjesama: Igra bogova ili pustinja ljubavi (1967.); Glasine (1969.); Croazia secreta-Otajna Hrvatska (1969.) - zajedno s Giuseppeom Ungarettijem; Da sam ptica (1970.) i Vrelo, vrelo bez prestanka (1970.). Dobio: 1969. Goranovu nagradu Vjesnika, Zagreb, a 1971. Goranov vijenac i korablju Marka Marulića. Godine 1971. izlazi mu sjajna zbirka pjesama Od blata jabuka... O njemu pišu od 1969.: Igor Mandić, Vjeran Zuppa, Veselko Tenžera, Saša Vereš (Pjesnikov crtež), opet Igor Mandić (Princ naših pjesnika; 1971.); Ante Stamać (Via negativa pjesnika Drage Ivaniševića); Dubravko Jelčić; Zvonimir Mrkonjić (Klasik našeg nadrealizma, 1971.); Tonko Maroević (Drago Ivanišević: Historija, 1974.). O njegovom slikarstvu pišu, osim navedenih (i citiranih): Marko Grčić, Igor Zidić, Zvonko Maković, Vladimir Maleković (tri puta), Vladimir Rismondo, Tonko Maroević, Vlado Bužančić (Splitski ciklus slika-crteža i skulptura, 1980., Drage Ivaniševića). Vrijeme 1970.-1981. prvenstveno pripada njegovom likovnom stvaralaštvu: 15 samostalnih izložbi, 12 važnih, selektivnih i reprezentativnih grupnih i kolektivnih izlaganja, 6 knjiga ilustriranih likovnim radovima Alberta Jordana/Drage Ivaniševića, uz onu prvu, najpresudniju Igra bogova ili pustinja ljubavi, izašlu 1967. U ediciji Vid (izdavač: Božo Biškupić, Zagreb) izašla je 1978. bibliofilska knjiga - grafička mapa Čovjek - 18 pjesama Drage Ivaniševića i 12 bakropisa Ivana Lackovića Croate.

³⁶ Ovaj legendarni splitski likovni kroničar o slikaru-kiparu D. Ivaniševiću između ostalog kaže i ovo: "I još samo jedan korak, i Ivanišević će u istoj plastičnoj i obojenoj materiji dati i svoj definitivni lik čovjeka u glavi Krista s posljednje večere: to nije glava Krista unaprijed uskrslag i transfiguriranog pred misterijem žrtve, već je to glava mrtva čovjeka, čovjeka od smrti sleđenog i sa strašnim znakovima raspadanja na ozelenjelom epidermisu te, u skladu s Ivaniševićevom osnovnom koncepcijom, koja je u suštini pesimistička, bez traga nade u uskrsnuće."

³⁷ Iako Diminić 1973. još službeno nije član GF, praktički to je jer izlaže na izložbama GF. Prvi put izlaže, kao gost na Izložbi umjetnika GF u Novom Sadu ožujka 1973. u Galeriji RU "R. Čirpanov", zatim siječnja/ožujka 1974. u Zagrebu u GF na Izložbi umjetnika GF. Od početka 1974. disperzivne, veoma važne, izložbene akcije GF svedene su na prigodnjački minimum

izložba skulptura, reljefa i crteža Josipa Diminića. Dr. Prijatelj je vidio impresionantnu skulptorsku i virtuožno crtačku izložbu J. Diminića, tada sasvim nepoznatog Tartaglinog daka, postavljenu u SGF nekoliko sati nakon skidanje izložbe Drage Ivaniševića, svibnja 1972. Tu Diminićevu izložbu otvorio je Edo Murtić, i, kao malo koja "nepoznanica", doživjela je izuzetne komplimente, premostila je deset godina Diminićeve anonimnosti. Dr. Prijatelj je od prvog pogleda sagledao nesvakodnevnu likovnu vrijednost tih Diminićevih umjetnina, i vrlo brzo je uspostavio srdačan kolegijalni odnos s umjetnikom. Diminiću je taj uspjeh donio niz važnih kritičkih prikaza, nekoliko interijerskih narudžbi i otkupa skulptura i crteža, i čak pet poziva za samostalne izložbe u 1973.: Beograd, Beč, Piran, Split (Galerija umjetnina) i Zagreb (Galerija Forum). Svih pet je s punom koncentracijom prihvatio, postavio i doživio potvrdnu afirmaciju.³⁸ I ne "samo" to: zahvaljujući izložbi u SGF počinje redovito izlagati na Godišnjim, zimskim i ljetnim izložbama GF, ali i na reprezentativnoj izložbi Tri teme (Maleković, Zidić, Bužančić - Dubrovnik, Cetinje, Zagreb, 1973.) i postaje jugoslavenski reprezentativac participacijom na izložbi Yugoslavian contemporary painting and sculpture u Herbert Art Gallery and Museum, Coventry. Zahvaljujući, također, tad uhvaćenom, i 10 godina nezaustavljivom stvaralačkom i djelatnom tempu, nametnula se oko 1980. godine potreba za monografijom koju smo (Nenad Gattin, Joško Eterović i ja), u izdanju Izdavačkog centra Rijeka (ICR), objavili studenog 1982.

Godina 1974. ponovila je suradnički "minimalizam" prethodne. I te će godine biti realizirano samo dvije samostalne izložbe Forumaša: Ivo Friščić (otvorenje: 6. III. 1974.) i zajednička izložba braće Ante i Ivana Kuduza (otvorenje 15. VII. 1974.). Razloga za taj "minimalizam" treba tražiti u materijalnim, sasvim neodgovarajućim mogućnostima Galerije umjetnina i u destruktivnom odnosu tadašnjeg direktora Centra za kulturu i informacije Zagreba, pod kojim je, imovinski, bio i GF - prema takvim svehrvatskim, jugoslavenskim i inozemnim akcijama koje su, prema urlajućim tvrdnjama tog poslovnog "lumena", "bez smisla, bez veze, trošili a ne zarađivali novac, i prema tome ako neko hoće Forumaške izložbe neka ih plati prema našem cjeniku".³⁹ Uistinu - što god! I tako je sva

voljom sterilnog birokratskog, samoupravno režimskog, stručno sasvim nekompetentnog, direktora Centra za kulturu i informacije grada Zagreba. Ali o tome više u daljnjem tekstu. Uostalom: rezultat smanjenja izložbene suradnje između Forumaša i pro-forumovaca i Galerije umjetnina u Splitu, kao i ostalih zainteresiranih institucija i subjekata u zemlji i inozemstvu, proizašao je iz tog primitivno merkantilnog, zapravo poslovno sasvim nesposobnog "samoupravljačkog" poluzavidničkog, nekulturnog "svjetonazora".

³⁸ O tim izložbama pisali su uvaženi povjesnici umjetnosti-kritici, kritici-kroničari, u Beogradu: Vlado Rozić; Vlado Bužančić; Kosta Vasiljković; Sreto Bošnjak; Pavle Vasić; u Istri i Rijeci: Boris Vižintin, Tullio Vorano; Stasja Mehova; u Zagrebu: V. Bužančić; Zdenko Rus; Josip Škunca; Vladimir Maleković; u Splitu: Kruno Prijatelj i Andro Filipić.

³⁹ Taj doktrinirani sljedbenik samoupravnih spisa, izvjesni Dragomir Prijić, agresivno je opsesioniran negdje naučenim "svetim" pravilom: "... za šnitru kruha - šnitru samoupravnog papira"! Ništa iznenađujuće za totalnog kulturološki-stvaralačkog anonimusa. Usprkos te notomosti, on je bez ijednog vjerodostojnog dokaza doraslosti vođenja te jedne od najelitnijih institucija grada Zagreba od sebi srodnih samoupravno - "velemajstorskih" moćnika, rođenih, dakako, daleko od

moja suradnja "spala" na kolegijalni dogovor, na volju ili želju umjetnika da sami sebi pokriju sve troškove, i da uz moju neslužbenu, prijateljsku pomoć obave sve poslove oko slanja izložbe u Split, ili bilo gdje drugdje, za veliku razliku od pravilne, vrlo poslovne (!) prakse vremena 1969.-1974. koja je u potpunosti afirmirala smisao postojanja GF.⁴⁰

Slična, odnosno još gora (ako se to može biti!) bila je 1975. godina: opet samo dvije izložbe, iako se te godine uvećava broj članova GF s 16 na 20, a broj profesorumaških umjetnika se skoro podvostručuje, pa su mogućnosti za suradnju bile brojnije negoli ikad do tada, da nije bilo antikulturalne poslovne "politike" inoKosne birokratske vlasti, nimalo slučajno ovdje namještene. Tako, uz pomoć gospodina Habajca, legendarnog Haba-Špeda

Zagreba, i kasno u njega stigli, nametnut Zagrebu. Zamislite: te jezive 1973. u Zagrebu se "nije mogao" (čitaj: nije smio!) naći ni jedan dokazani stručnjak, stanovnik Zagreba, da bude direktor tog Centra, već u Zagrebu moralo biti dovedeno pojačanje iz Crikvenice. (Čista najprivatističkija rabota jer bi, u protivnom, ispalo da u Zagrebu nije bilo na izbor režimskih poslušnika, najuljudbenije rečeno). To pojačanje inkamirano je u tom vrlo podobnom srednjoškolskom direktoru iz "maloga mista". I taj gospodin metnuo je sebi mnoge ružne stvari u zadatak da bi opravdao povjerenje za postavljenje. Neizmijemo je gnjavio! Pretvarao je radne dane u ludački nasilničke sastanke, autoterapijujući sebe. Uz sve moćno zalede, i uz sve obavljeno likvidatorske zadatke, morao je napustiti Centar, silom dokaza o njegovoj nesposobnosti ili ljudskoj i stručnoj nepodobnosti, 1976. godine. Srodnici su mu dali još jednu šansu, opet neodgovarajuću njegovom mediokritizmu, postavili su ga za pomoćnika Koste Spajića, intendanta HNK-a. Ni nastavak priče nije za njega manje sretan: završio je u komfornoj anonimnosti... i sada je, valjda, u penziji, gdje vjerojatno čeka, i gdje se čekajući snalazi. Kruno Prijatelj pročitao ga je "za pet minuta", i odmah je vidio moju "budućnost".

⁴⁰ Od svibnja 1970. do mog odlaska iz GF, veljače/ožujka 1975. Galerija Forum priredila je izvan Zagreba sljedeće relevantne izložbe: 1970. GF, Zagreb u Artium gallery, New York; GF, Zagreb u Zorin domu, Karlovac; 1971. Suvremena turistička arhitektura u Hrvatskoj - Dubrovnik, Umjetnička galerija; GF, Zagreb - Ljubljana, Moderna galerija; Zlatko Prica - Osijek, Galerija likovnih umjetnosti; GF, Zagreb - Maribor, Umetnostna galerija; Kuduz-Šutej - Dubrovnik, Umjetnička galerija; GF, Zagreb - Chicago, Jacques Baruch Gallery; GF, Zagreb - Dubrovnik, Umjetnička galerija; Ante Kuduz - Beograd, Galerija grafičkog kolektiva; Edo Murtić - Milano, Palazzo Reale; GF, Zagreb - Rijeka, Moderna galerija, mali salon (Korzo); 1972. GF, Zagreb - Vinkovci, Galerija umjetnosti; Ante Kuduz - Vinkovci, Galerija umjetnosti; Arte Croata - Pordenone, Galleria d'arte Sagittaria; F. Kulmer - Osijek, Galerija likovnih umjetnosti; Edo Murtić - Dubrovnik, Umjetnička galerija (slikarstvo 1962.-1972.); GF, Zagreb - Osijek, Galerija likovnih umjetnosti; 1973. Ante Kuduz - Osijek, Galerija likovnih umjetnosti; GF, Zagreb - Novi Sad Galerija RU "R. Čirpanov"; GF, Zagreb - Vinkovci, Galerija umjetnosti; Ante Kuduz - Skopje, Izložbeni salon Centra za kulturu i informacije; Ferdinand Kulmer - Vinkovci, Galerija umjetnosti; 1974. Edo Murtić - Labin, Narodni muzej; Rovinj - Zavičajni muzej; Piran - Mestna galerija; Opatija - Izložbeni salon; Izložba grafika članova GF - Skopje, Izložbeni salon na Centarot. Napominjem da je od 1969. do 1974. nerealizirano nekoliko već pripremljenih, pa i potpuno pripremljenih izložbi (Pariz, Osijek, Torino, Sarajevo...). Lista nečlanova GF, izlagača u GF, iz zemlje i inozemstva iz tih 5-6 godina nešto je veća od ove (nepotpune!) liste gostovanja GF i njezinih članova u izvanzagrebačkim galerijama i muzejima. Red je spomenuti, da ne samo da je ova disperzivnost GF tijekom 1974./75. nasilno prekinuta, već i da se ni poslije 1976. nije obnovila. Nije, ničim odgovarajućim, proslavljena, obilježena, ni desetogodišnjica, ni dvadesetogodišnjica GF!

(kojem su mnogi slavni, imućni, umjetnici ostali mirno - ni okom trepnuvši - veći ili manji dužnici), ili uz pomoć njegovih kolega, u Split je otpremljena izložba slika Dalibora Paraća (otvorena 25. III. 1975.) i, možda, Nikole Koydla, koju je, najvjerojatnije (?!), sam donio idući u svoj Split gdje mu se, "usput", otvara 2. VII. 1975. samostalna izložba.

Sve ove izložbe imale su svoju prethodnicu, svoju premijeru, u GF. Friščić je svoje sudbinske slike ciklusa Sile prostora ("urbanoikoničke slike ili po Seuphoru - arhitekture bez funkcije", kako ih vidi Maleković) izložio u GF 1972. (od 8. XI. do 18. XII.), s predgovorom Željka Sabola. Već iduće godine, silno potpomognut pozitivnim prijemom te izložbe među najkompetentnijima, postaje asistent na ALU u Zagrebu, ima tri samostalne izložbe (Zagreb, Ljubljana, Novi Sad), postaje participacijom na Tri teme vrhunsko ime "trenutka", i u izdanju Zbirke Biškupić, s predgovorom V. Malekovića, izlazi mu Mapa serigrafija (12 višebojnih listova i jedan originalni crtež) u nakladi od 40 mapa, završena kolovoza 1973. Verziju forumaške izložbe "iscript" će na postforamskim izložbama, a u Split će doći s Mapom i figuracijom najavljenom s 4 slike na izložbi Tri teme. Nagradu "Josip Račić" dobit će ožujka 1975. za "izložbenu djelatnost", za slikarstvo s rasponom, za EKO-crteže.

Dalibor Parać i dr. Prijatelj zblížili su se mojim posredništvom pred Paraćevu izložbu u GF, odnosno u proljeće 1974. kada su se na toj izložbi odvijali završni organizacijski radovi (izrada koncepcije kroz selekciju djela, odabir pisca predgovora⁴¹ prve samostalne izložbe pedesetogodišnjeg profesora ALU-a u Zagrebu, razgovori kritičara pred slikarevu ljetnu završnicu...). Druženje se je nastavilo i pred izložbu i poslije nje, bilo u Zagrebu bilo u Splitu.

D. Parać je u Splitu izložio 28 ulja na platnu nastalih od 1972. do 1974. Bile su to sve slike "... dalmatinskog pejzaža koji je bio i ostao vrelo slikarske inspiracije... kondenzacija svog njegova iskustva pronađena u boji...", kako piše Kruno Prijatelj. Zagreb i Split, kao izložbena polazišta, odrazište su njegove razbudene slikarske prisutnosti: nakon "pustih" godina bez samostalne izložbe od rujna 1974. do lipnja 1977. priredit će šest samostalnih izložbi,⁴² bit će pozivan na problemske i reprezentativne izložbe i s mjerom će nastaviti samostalno izlagati (od 1977. do 1985. pet puta). Godine 1978. dobit će Nagradu grada Zagreba za slikarstvo za izložbu u GF 1977.

⁴¹ Tijekom razgledanja Kruno Prijatelj je zamoljen da nam učini tu čast. Na opće zadovoljstvo uslišio je naše zamolbe, i na vrijeme (i prije!) izvršio je svoje obećanje.

⁴² Evo povijesti tog toka: prvu samostalku u organizacijskom i savjetničkom totalu uredio sam, i likovno postavio, ja. Za splitsku sam bio koordinator, urednik kataloga te inicijator pretiska kritike Josipa Depola u katalog, uz tekst dr. Prijatelja (premierno objavljen u zagrebačkom katalogu koji je "planuo" u nekoliko dana). U Rovinju sam bio gost. Za izložbu u Galeriji na Bankete u Hvaru (1976.) napisao sam esej na licu mjesta i ne dočekavši otvorenje, otputovao sam da se spremim za daleki put, i za relativno dugo izbjivanje iz "najsretnije zemlje na svijetu"; zato nisam ni vidio izložbu u Karlovcu. "Banketsku" izložbu otvorio je, najvjerojatnije, dr. Prijatelj. Njegovu prelomnu, šestu, izložbu, održanu u GF, lipnja 1977., uredio sam kao total-ator, ali na otvorenju nisam bio (otvarao sam, istovremeno, jednu izložbu u Parizu). Od 1985. do 1988. priredio je još 6 izložaba (trinaestu u Splitu u Umjetničkom salonu 1986.), znači ukupno 18 samostalki u 14 godina, nakon 30 godina čekanja! S izložbama poslije 1977. ni Kruno nije imao značajniji suradnički kontakt.

Nikola Koydl, vrhunsko ime hrvatske artefaktne avangarde, priredio je, u suradnji sa mnogom (kao urednikom, postavljачem i piscem eseja) u GF u Zagrebu ožujka 1974. prvovrsnu izložbu crteža i tempera introspektivnog, organskog krajolika. Tu istu izložbu pokazao je Splitu petnaest mjeseci kasnije; bio je to, ujedno i njegov prvi solistički nastup u Splitu, 15 godina po završetku akademije. Ove dvije srodne izložbe jedan su od četiri glavna "nosača" Gamulinove monografske studije o Koydlu (Biblioteka Prizma, GZH, Zagreb 1989.), studije koja (ingeniozno) obuhvaća vrijeme 1962.-1988. Na str. 50 Gamulin piše: "Budući da je Split grad Koydlova djetinjstva i školovanja, slikar se nije ustručavao pružiti širu (i možda ne baš homogenu) informaciju. Ubacio je, rekao je u nekom razgovoru, neke "crteže iz bloka", pokušavajući načeti i "problem čovjeka". Koydl je očito osjetio potrebu "proširenja registra", ali ipak: pejzaž je svojom mogućnošću svođenja još za nj bio velik izazov, i, čini se, slikar nije u tome pogriješio: trebalo je nastaviti dalje, do nekih granica koje još nije bilo moguće sagledati, i tako je u "međuprostoru" on ipak zadržao pažnju na svom "sudbinskom" problemu: što se još može učiniti od prostora u kojemu živimo. Kruno Prijatelj je u predgovoru kataloga pokušao sintetički ocrtati Koydlovu situaciju.

Dr. Prijatelj je bio u toku mojih problema s novom vlašću u GF. Ali je ipak bio šokiran mojim odlaskom "na ulicu" koji sam sproveo u hipu. Odmah nam je bilo jasno da od 1. III. 1975., kad prestajem raditi u GF, dolazi nastavak naše suradnje na osnovi već dogovorenog (Parać, Koydl) i na neformalnim subjektima! Tako je i bilo, kad je suradnje bilo.

Od 1. lipnja 1975. postajem honorarni, a od 1. IX. 1975. namješteni art-direktor Galerije Karas (HDLUZ) u Zagrebu. Tu ostajem 18 mjeseci formalno, do 1. X. 1976. godine, faktički do 1. VII., kad podnosim otkaz, i kad sam definitivno odlučio da odem na pola godine u Pariz. To navodim zato da bih objasnio zašto Galerija umjetnina i ja nismo od početka 1975. do 23. travnja 1977., znači dvije pune godine, učinili zajedno ni jednu izložbu. Kruno je, naravno, vidio sve moje autorske izložbe u Galeriji Karas, njih oko desetak, za neke je imao veliki interes, ali ili nije imao sredstava za participaciju ili prostorne ekvivalente izložbenom sadržaju, a najčešće nedostajalo mu je oboje. Suradnju smo počeli odmah po mojem povratku iz Pariza, veljače 1977. Tad sam direktor galerije Spektar u Zagrebu, galerije u nastajanju, ali s već osmišljenim izložbenim programom za barem dvije godine. Prva izložba "drugog poluvremena" naše suradnje (1977.-1980.) otvorena je 23. IV. 1977.; bila je to samostalna izložba jednog od najznačajnijih južnoslavenskih, pa i europskih slikara ikoničkog enformela Rudolfa Sablića. Tko je on i što je njegovo djelo, moglo se je lijepo sagledati na njegovoj retrospektivi u umjetničkom paviljonu u Zagrebu, točno 6 godina kasnije - travnja 1983. Dan po otvorenju Kruno, Sablić i ja otišli smo brodom na Brač, u Povelja, kod tad, kao i sad, pariškog slikara Joška Eterovića s kojim će Kruno postati kroz ta dva dana "stari" prijatelj, iako, priznajemo, malo začuđen njegovim radikalnim konstruktivističkim minimalizmom. Raspravljajući o tome Kruno se ni najmanje nije ženirao izreći sve što misli o tom radikalizmu - svom domaćinu. Poštovao je moje suprotno mišljenje (i tvrdnju da će i on, kad se privikne, kad nađe povijest u njemu... promijeniti svoje uvjerenje) i ustrajao je na svome. Dobro se sjećam da je dugo bio u dvojbama, iako je ubrzo upoznao faktografiju novog geometrizma. Tek s Eterovićevim ciklusom vrijeme i gradnja došao je na svoje, i to je njegovom zaslu-

gom izloženo u vrijeme gospode Antice Paniko, kao 25. i posljednja izložba naše suradnje, srpnja 1980. I tu izložbu znalački je otvorio, 2. VII. Kruno Prijatelj.

Druga izložba u 1977. bila je samostalna izložba Nebojše Uglješića, otvorena 10. lipnja 1977. To je značajna godina za njegovo slikarstvo: priređuju mu se tri prvovrsne izložbe: dvije slikâ (Zagreb, Galerija Zagreb-Intercontinental i Split, Galerija umjetnina) i jedna njegovog velemajestorskog crteža "Nostalgija" (Galerija Lotrščak) za koju, npr., Josip Depolo u VUS-u, od 8. X. 1977., uz druge komplimente kaže i ovo: "Figurativni crtež rehabilitiran je na terenu novog interesa i novih traženja. Ovo je zaista izuzetna izložba."

Njegova izložba u Galeriji umjetnina u Splitu imala je ne samo "čisti" umjetnički uspjeh već i komunikacijski: Uglješić je vrlo malo slika vratio u Zagreb, desetak ih je prodano, jedna je, čini mi se, poklonjena Galeriji umjetnina. Kao što je Split volio Uglješića, tako je i on volio Split; imali smo poslije Zimske olimpijade 1984. planove za njegovu drugu samostalnu izložbu u Splitu, u Krešimirovoj ulici (Umjetnički salon). Planirali smo tu izložbu za jesen 1985. Nije je dočekao: teško se je razbolio i umro je u Zagrebu 7. XI. 1985. u četrdesetpetoj godini života.

Godine 1978. surađivao sam, i realizirao sam, samo jednu izložbu tapiserije Jasenke Tućan, otvorenu 27. VI. 1978. Uz Jagodu Buić, Jasenka je nedvojbeno najznačajnije ime objektivne tapiserije u Hrvata. O tome je ponajbolje svjedočila njezina antologijska izložba na dva kata Gliptoteke u Zagrebu i u njezinim dvorištima listopada 1980., u trenutku kad su ti ambijenti najraskošniji.

Dvadeset i druga izložba našeg niza bila je izložba prvaka slovenskog enformela i novogenformela Mariborčanina Rudolfa Kotnika. Izložbu su organizirali zajedno Galerija umjetnina, Split, Umetnostna galerija, Maribor i Galerija Spektar, Zagreb.⁴³ Godinu dana kasnije Kotnik će biti jedan od najistaknutijih predstavnika slovenskog i jugoslavenskog enformela, pripadnik grupacije materija i konkretizirani prostor (klasifikacija prema M. B. Protiću) povijesne kritičke retrospektive jugoslavenskog slikarstva šeste decenije - nove pojave, postavljene od srpnja do kraja rujna 1980. u Muzeju suvremene umjetnosti u Beogradu. Kotnik se mnogo spominje u tekstovima više kompetentnih autora te izložbe, ali najobuhvatnija i najbitnija analiza njegova značaja dana je na 139. strani Denegrijevog teksta. Kotnik je splitskim ljubiteljima i poznavateljima enformela (pa i post-enformela) bio komparativno zanimljiv s obzirom na prvački značaj Ive Gattina (izložen 1978. u Galeriji umjetnina u Splitu, retrospektivno: Od slike do kamena 1954.-1978.) i radi tvorca ne-pikturalnog enformela u hrvatskom slikarstvu nastalog u Splitu od Božidara Jelenića, pa i Eugena Felleri (rođenog u Splitu 1942.), vrlo bliskog velikom Ivi Gattinu.

Odmah po završetku Kotnikove izložbe dolazi druga samostalna izložba Miroslava Šuteja, kojem je Galerija Spektar, u mom autorstvu, priredila siječnja/veljače 1978. otkri-

⁴³ Galerija Spektar, s kojom sam upravljao skoro 7 godina od njezinog osnutka 1. II. 1977. (svečano je otvorena 5. VI. 1977.) do svog definitivnog odlaska iz državne ("udružene") službe 31. VIII. 1983. (ostavivši svojoj dugogodišnjoj, i dragoj suradnici, suborcu još od prvih mojih dana GF!, kompletno opremljen izložbeni program do svibnja 1984.), značajno je pripomogla i posredno i neposredno, u realizaciji svih 7 izložaba (R. Sablić, N. Uglješić, J. Tućan, R. Kotnik, M. Šutej, D. Perković-Planinić i J. Eterović) - našeg "drugog poluvremena" - 1977.-1980.

važku izložbu nikad izlaganih, i ingenioznih Sutejevih radova na papiru, nastalih još 1957. i 1958. godine, tema pijetao i kokoš, tehnika i sredstvo: ugljen, gvaš, drvene boje, tuš, pero, kist. Kruno je dijelio moje oduševljenje i dogovorili smo tu izložbu za Split. Je li ona realizirana travnja 1979., ne znam jer nisam bio na otvorenju; moguće je da i nije, jer je nekoliko puta odgađana pa sam ja već pred ljeto 1978. sve prepustio direktnim dogovorima Šuteja i dr. Prijatelja.

Treći preferit Galerije Spektar u Galeriji umjetnina u Splitu 1979. godine bila je Dafne Perković-Planinić. Njezinu izložbu, koja je u Galeriji Spektar trajala točno mjesec dana (od 14. XII. 1978. do 14. I. 1979.), Kruno je sa zadovoljstvom pozvao u Galeriju umjetnina smatrajući njezine rafinirane, tuševima slikane "arhitekture": Gradove, Aglomeracije, Model-gradove, Mobilne skupine i Mobilne elemente, Urbane krajolike... značajnim doprinosom slikarstvu novog konstruktivizma. I tom izložbom, kao i sa svim prethodnim u istom suradničkom suglasju, donio je Splitu zanimljivu i pažnje vrijednu likovnu informaciju, izražajni novum i autorsku osobnost. Ovaj put k tome i još jednu promociju umjetnice Dalmatinke, Jelšanke, Dafne Perković, u Splitu.

Nadam se da je iz ovdje navedenog, i djelomično opisanog, decenijskog segmenta jednog najneposrednijeg svjedoka muzejsko-galerističke djelatnosti Krune Prijatelja jasno iskazana izuzetna narav, ali i stručno-stvaralačka, i komunikativna darovitost akademika, povjesnika umjetnosti, likovnog pisca, profesora... dr. Krune Prijatelja.

Nastojao sam da se kroz ova faktografska sjećanja iskaže njegova organska, i intelektualno mnogovrsna, mogućnost da istovremeno uz odgovorno vođenje muzeja zvanog Galerija umjetnina u Splitu godinama sprovodi plodonosnu istraživačku aktivnost umjetnosti Dalmacije od 15. do 20. stoljeća. Sve to "zaustavljeno" je u njegovoj ogromnoj i rezultatima bogatoj autorskoj bibliografiji, kao i u dobroj viđenosti na "bezbrojnim" visokoselektivnim znanstvenim europskim skupovima.

Otkrivačkim, istančanim osjećajem za pravovremeno izložbeno reagiranje (i bez neophodne financijske potpore!) 25 godina uspješno je promovao likovne vrijednosti recentne umjetnosti Hrvatske.

U svemu tome je i trajanjem (počev od 1946. do danas, znači čak 46 godina!), i rasponom, i raznolikošću, i rezultatima - jedinstven ili sasvim naročit, rijedak... u povijesti hrvatske povijesti umjetnosti.

A TESTIMONY ABOUT KRUNO PRIJATELJ AS GALERIST

Vlado Bužančić

In light of moments of their long friendship and collaboration, author emphasizes Prijatelj's gallerist work. As director of the Artistic Gallery in Split, Kruno Prijatelj organized impressive number of exhibitions of most prominent artists in Croatia.